

*К.ю.н, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького (Україна)*

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ» – НОВІТНИЙ ЕТАП У ДОТРИМАННІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Прийняття нової редакції Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. зобов'язує кожного дослідника ретельно проаналізувати закладені у ньому новели, зміни щодо конституційної юрисдикції. Діяльність Конституційного Суду системно розглядалася такими науковцями і практиками, як А. Стрижак, Л. Рибалко, С. Ківалов, М. Савчин, Ю. Баулін, І. Тимченко, В. Тихий тощо. Проте на сьогодні не вистачає відповідних публікацій, праць щодо перспектив та реалій застосування закону про Конституційний Суд. Це і обумовлює актуальність зазначеної проблематики.

Зміни до Конституції України в частині правосуддя, розширення повноважень Конституційного Суду шляхом запровадження конституційної скарги створює додаткові умови для посилення дотримання прав людини, зміцнення конституційної юрисдикції. Новим важливим кроком у цьому напрямку є прийнятий Закон України «Про Конституційний Суд України».

Конституційні права і свободи – це закріплені в Конституції України права і свободи, які належать кожній людині незалежно від наявності чи відсутності правового зв'язку між нею та українською державою.

Закріплена Конституцією система прав і свобод людини і громадянина максимально імплементувала положення міжнародно-правових актів, таких як «Загальна декларація прав людини», прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., «Міжнародний пакт про громадянські і політичні права», «Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права» 1966 р. та ін. Українська держава також приєдналася до Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод 1950 р. Відповідно до Конвенції, особа має право звернутися до

Європейського суду з прав людини лише після використання всіх національних засобів юридичного захисту. Ця норма закладена в статті 55 Конституції України.

Разом із тим, практика діяльності судів загальної юрисдикції свідчить, що останні, як правило, не бачать фундаментальної природи конституційних прав і свобод, а тому застосовують в процесі лише закони. Проте Конституційний Суд судить закони та інші нормативно-правові акти на предмет їх відповідності Конституції України.

Інститут конституційної скарги вже давно використовується для захисту фундаментальних прав і свобод людини і громадянина у багатьох зарубіжних країнах. Практично після другої світової війни у європейських країнах був відпрацьований механізм захисту цих прав не на підставі закону, а на підставі Конституції. У цьому руслі, на наш погляд, слід розглядати ч. 3 ст. 8 Конституції України, де зазначено, що її норми «є нормами прямої дії». Більш того, в згаданій статті встановлено, що «звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується». На думку деяких науковців передбачене статтею 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» 1996 р. право громадян звернутися до Конституційного Суду по офіційне тлумачення є своєрідною формою конституційної скарги. Проте ми вважаємо, що право на офіційне тлумачення є сурогат конституційної скарги. Лише її запровадження дозволяє звернутися до конкретної судової справи, проаналізувати правомірність закону, який був застосований, наскільки він відповідає Конституції.

Але є проблема щодо якості і конституційності законів. На жаль, наш законодавчий орган часто-густо приймає закони на користь окремих груп впливових депутатів або таких, що мають політичне забарвлення. Відбувається нівелювання законності, коли нардепи лише створюють видимість справжнього правотворення.

Новий закон про Конституційний Суд надає право подання конституційної скарги лише сторонам судового процесу. На наш погляд, це є певним звуженням прав громадян. Надання такого права всім, хто вважає, що певна правова норма є неконституційною було б відповідною компенсацією скасованого інституту звернення щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Суб'єктами права на конституційне звернення з питань офіційного тлумачення Конституції України та законів України (ст. 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» в редакції від

19.03.2009 р.) є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи. Мова йде про широке коло суб'єктів зазначеного права. Більш того про демократизм і захист цієї норми свідчить ч.2. ст. 150 Конституції України 1996 р., де встановлюється, що Конституційний Суд ухвалює рішення (щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України), які є обов'язковими до виконання, остаточними і не можуть бути оскаржені. Тобто відбулося певне звуження прав людини. Проте конституційна норма (ст. 22 ч. 3) не допускає при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Важливою новелою нового закону про Конституційний Суд є його структурна перебудова. Відповідно до ст. 32, у складі Суду діють Велика палата, два сенати та шість колегій, які мають статус органів суду. Допоміжними органами Суду з питань організації його внутрішньої діяльності є постійні комісії. Організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Суду здійснює секретаріат.

Закон про Конституційний Суд встановлює (глава 11) особливості провадження у справах щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою. Законодавець вводить (ст. 77) таке поняття, як прийнятність конституційної скарги. Остання вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього Закону. Хотілось би висловити судження щодо суб'єкта права на конституційну скаргу. Законодавець встановив, що суб'єктом цього права є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України. Вважаємо за доцільне внести до ч. 1 ст. 56 зміни і сформулювати її наступним чином: «Суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, на переконання якої застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України».

Відповідно до ст. 151¹ Конституції України «конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано». Конституція України в ч. 4 ст. 55 також передбачає право кожного після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ. Виникає питання, якщо вважати, що конституційна скарга також є

національним засобом захисту, то чи може Європейський суд з прав людини відмовити у розгляді заяви громадянину України на підставі того, що він не звертався до Конституційного Суду?

Питання на сьогодні не врегульовано, однак вважаємо, що звернення до Європейського суду з прав людини щодо порушення конституційного права людини на підставі антиконституційності закону можливе лише після розгляду справи Конституційним Судом. В інших випадках Європейський суд з прав людини може прийняти справу до провадження незважаючи на те, що конституційна скарга не розглядалася.

Суттєві зміни внесено до закону щодо формування суддівського корпусу. Суддею Конституційного Суду зараз (ст. 11) може бути громадянин України, який має стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років (раніше не менше десяти). Викликають питання такі вимоги до суддів, як «високі моральні якості». На наш погляд, суддя апріорі повинен бути високоморальною людиною, окрім цього, які критерії носія високих моральних якостей? Або «правник із визнаним рівнем компетентності». Хто визначає цей рівень, а також які його критерії? Важливою вимогою закону є те, що суддя має відповідати критерію політичної нейтральності.

На відміну від попереднього закону про Конституційний Суд, новий чітко регламентує всі питання суміщення посад, зайняття підприємницькою діяльністю, розпорядження корпоративними правами для суддів Конституційного Суду. На суддів Конституційного Суду поширюються відповідні вимоги та обмеження, встановлені для них Законом України «Про запобігання корупції».

Законодавець встановив конкурсний порядок призначення суддів. На перший погляд достатньо демократична процедура. Питання до змісту, який новий закон вкладає в цю процедуру. Відбір на посади суддів буде здійснюватися спеціальними конкурсними комісіями, що створюватимуться суб'єктами призначення.

Склад конкурсної комісії, створеної Президентом України, формується з числа правників з «визнаним рівнем компетентності». Наявність такого оціночного судження створює ґрунт для певного суб'єктивізму конкурсної комісії. У цьому контексті прописаний в п. 5. ст. 12 Закону порядок роботи комісії: «вивчення документів та співбесіди». Законодавець встановлює порядок конкурсу лише для Президента України. Верховна Рада та з'їзд суддів самостійно

вирішують питання щодо організації конкурсу. На нашу думку, такий порядок конкурсу створює ґрунт для проявів суб'єктивізму.

Новий закон значно посилює гарантії недоторканості суддів Конституційного Суду. Згідно з внесеними змінами до ст. 149 Конституції України, без згоди Конституційного Суду суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Важливо, що про підозру у вчиненні кримінального правопорушення судді Конституційного Суду повідомляє Генеральний прокурор або особа, яка здійснює його повноваження. До важливих передумов незалежності суддів слід також віднести норму щодо збереження звання судді Конституційного Суду, високого рівня винагороди та щомісячного довічного грошового утримання.

Отже, незважаючи на деякі суперечності, проблемні питання новий Закон України «Про Конституційний суд України» безумовно є важливою віхою у справі зміцнення конституційної юрисдикції, дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. // Голос України. – 2017. – №141. – 2 серпня.

2. Конституція України: чинне законодавство станом на 4 вересня 2017 р. – К.: Алерта, 2017. – 80 с.

3. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р.; поточна редакція – Редакція від 19.02.2016 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р.; поточна редакція – Редакція від 05.01.2017 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

5. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16.10.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №49. – Ст. 272.

6. Стрижак А. Конституція України (аналітичний огляд та коментар) / А. Стрижак. – К.: Ін Юре, 2010. – 631 с.

7. Закон України «Про Конституційний Суд України»: Науково-практичний коментар / А. Стрижак, Л. Рибалко, М. Савчин: за заг. редакцією А. Стрижака. – К.: Ін Юре, 2009. – 328 с.